

Estetički pojam borbe novih sa starim bogovima

Matas, Antonia

Undergraduate thesis / Završni rad

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:154810>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište J.J.Strossmayera u Osijeku

Filozofski Fakultet

Preddiplomski studij Filozofije i Pedagogije

Antonia Matas

Estetički pojam borbe novih sa starim bogovima

Završni rad

Mentor: doc.dr.sc. Marko Tokić

Osijek, 2012.

Sadržaj

1. Uvod.....	3
2. Ideja u grčkom mitu	5
3. Borba starih i novih bogova	10
4. Održavanje starih bogova u umjetničkom prikazivanju.....	15
5. Zaključak	17
6. Literatura	18

Sažetak

Njemački filozof Hegel, jedan od predstavnika njemačkog idealizma, u svojoj Estetici govori o borbi novih sa starim bogovima. Za Hegela ta borba predstavlja stupanj dolaženja duha samome sebi.

Cilj je ovoga rada prikazati estetičku stranu borbe starih i novih bogova te ukazati na Hegelovo shvaćanje borbe kroz mit koji u Estetici postaje forma proizvođenja stvarnoga svijeta.

Temu sam ovoga rada izabrala jer smatram da je pridano malo važnosti borbi starih i novih bogova u estetičkom poimanju te zbog toga što se tom temom nedovoljno bavilo do sada, a uistinu ima veliko značenje, kako za Hegelovu, tako i općenito za filozofiju.

Ključne riječi: Hegel, mit, ideja, borba, bogovi

1. Uvod

Grčka mitologija općenito danas kod mnogih budi asocijacije na nešto izmišljeno, na legende, na nešto što postoji samo u mašti. Mnogi se odnose prema tome kao prema pukom mitu (grč. *mythos*).¹ Jednako tako prilaze i problemu o kojem će se govoriti u ovome radu, borbi između starih i novih bogova, većinom samo s puko mitološkog stajališta. Upravo zbog tog razloga će se ovaj rad baviti poimanjem borbe starih i novih bogova s estetičkog stajališta. Hegelovo shvaćanje borbe starih i novih bogova nije poimanje mita kao puke priče, jer mit u estetici postaje forma proizvođenja stvarnog svijeta.

Estetika² za Hegela ima značenje filozofije umjetnosti, njeno područje jest područje umjetničkog stvaralaštva, no ne i ljepote prirode.³

„U *Estetici* se razvija i razlaže ideja u zbiljnosti, odnosno to je prikaz apsolutne ideje u njenoj osjetilnoj egzistenciji, i to kao ideje lijepog ili ideala.“⁴

Hegel umjetnost dijeli na simbolički, klasični i romantični oblik. Simbolički je način najadekvatnije izražen u orijentalnim umjetnostima, perzijskoj, indijskoj i egipatskoj.

Na tom stupnju se ideja⁵ i realnost još nisu susreli:

„Ideja poprilično neodređeno lebdi nad materijalom, pa je tako duhovni sadržaj tek naznačen, ali nije točno određen. Njegovo je područje uglavnom područje arhitekture. U njemu preteže građa nad mišlju.“⁶

¹ Mit (grč. *mythos*) – riječ, legenda, bajka. Mit predstavlja primitivno, fantastično, slikovito pričanje o postanku svijeta, bogova i ljudi. Izrasta iz fantaziranja koje proizlazi iz čuvstava i želja. Mit prethodi religiji, a i filozofiji, pa se nalazi u svim kulturama u prvim fazama njihova još nekritičkog razvoja. Mit kao metoda objašnjavanja u filozofiji nalazi se u nekim Platonovim tekstovima. Time je Platon htio prikazati da se ne može sve racionalno objasniti. (prema: Filipović, V., *Filozofijski rječnik*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Hrvatska, 1989., str.

² Estetika (grč. *aisthetos* – osjetni, opažajni) . Filozofijska disciplina koja ispituje lijepo, odnosno vrijedno u umjetnosti (po nekim estetičarima i lijepo u prirodi) , istražuje esencijalne preduvjete i kriterije umjetničkog doživljavanja, stvaranja i prosuđivanja, kao i uopće smisao, značenje i bit umjetničkog. (prema : *Ibid.* str. 96.)

³ Filipović, V., *Klasični njemački idealizam*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1979. str. 115.

⁴ Barbarić, D. *Filozofija njemačkog idealizma*, Školska knjiga, Zagreb, 1998., str. 375.

⁵ „Za Hegela to znači da ideja umjetnički lijepog nije ideja kao takva, kakvu >>kao apsolutnu ima da shvati metafizička logika<<. To je ideja koja se u stvarnosti izražava i stupa u neposredno jedinstvo s tom stvarnošću.“ (prema: *Ibid.* str.

⁶ Filipović, V., *Klasični njemački idealizam*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1979. str. 115.

Klasični oblik umjetnosti svoj izraz nalazi najviše u kiparstvu, koja adekvatnije može izraziti duhovni individualitet u njegovoj osjetnoj pojavnosti. Sadržaj i forma su u apsolutnom jedinstvu. Tu umjetnost postiže savršenstvo u carstvu ljepote.⁷

Romantični način je oblik tadašnje europske umjetnosti, a glavna područja stvaralaštva su mu: (1)Slikarstvo, (2)Muzika i (3)Poezija.

Poezija je najsavršenija i nasvestranija umjetnost, jer obuhvaća mnoštvo umjetničkih formi. U romantičnoj umjetnosti preteže duhovni sadržaj, odnosno preteže ideja.

Bitna razlika između klasične i romantične umjetnosti jest što ova prva izražava savršenstvo vanjske ljepote, a ova druga ide za beskrajnim dubinama individualnosti.⁸

⁷ Filipović, V., *Klasični njemački idealizam*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1979. str. 116.

⁸ *Ibid*, str. 116.

2. Ideja u grčkom mitu

„Hegel stvara od dijalektike opću metodu svoje filozofije i ujedno shvaća dijalektiku kao put samorazvoja apsolutne ideje, prema tome stvarnosti uopće. Bitna je odlika toga shvaćanja da svaki pojam implicate sadrži svoju suprotnost (antitezu) te se u sintezi dijalektički prevladavaju. Budući da su za Hegela mišljenje i bitak identični, dijalektika prvenstveno kao razvoj i kretanje u suprotnostima bitan je sadržaj svega postojećeg.“⁹

Stoga je i umjetnost dio tročlanog niza, odnosno, prvi stupanj razvoja apsolutnog duha.

Na području umjetnosti apsolutni duh spoznajemo u obliku zora ideje, u objektivnoj zbiljnosti. U religiji imamo viši stupanj približavanja ideji u obliku predodžbe, a tek u filozofiji cjelokupni sadržaj tog kretanja izražen je na nivou pojma (mišljenja), pa je stoga filozofija znanje ideje kao apsoluta.

Dakle, na prvom stupnju duh sazna je prirodu i poistovjećuje se s njom. U jednom trenutku osjeti da postoji nešto više od same prirode, stoga se zanijeće. Zatim duh rađa samog sebe iz sebe samog: apsolutni duh. Umjetnost je za apsolutni duh jedan način njegova rađanja. No najprimjereniji način je filozofija. Kako bi se apsolutni duh uzdigao do filozofije, prvo mora zanijekati sebe kao umjetnost, postati religija te se vratiti se sam sebi kao filozofija.

Na putu da se zanijeće, apsolutni duh mora proći stupnjeve razvoja umjetnosti:

(1) simboličku umjetnost, (2) klasičnu umjetnost i (3) romantičnu umjetnost.

Svaki taj stupanj u sebi je razdjeljen na tri stupnja koji se također dijele na tri stupnja. Svaki stupanj predstavlja određeni dio dijalektike kroz koji se duh negira i vraća sam sebi svaki put u višem stupnju. U jednom trenutku razvoja duh će se vratiti sam sebi kao religija i to predstavlja kraj umjetnosti, ali u isto vrijeme nastavak razvoja prema filozofiji.

Hegel dijeli klasičnu umjetnost na (1) *Proces obrazovanja klasične forme umjetnosti*, (2) *Ideal klasične forme umjetnosti* i (3) *Ukidanje klasične forme umjetnosti*. Borba između starih i novih bogova prema Hegelu je drugi viši stupanj u procesu uobličavanja klasične umjetnosti, odnosno obrazovanja klasične forme umjetnosti. Na prvom stupnju jest unižavanje

⁹ Filipović, V., *Filozofijski rječnik*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Hrvatska, 1989., str.72.

životinjskog i njegovo odstranjenje od slobodne čiste ljepote dok je na trećem stupnju pozitivan rezultat negativno postavljenih momenata.

Prema Hegelu, borba između starih i novih bogova u estetici predstavlja kraj simbolične forme umjetnosti i prijelaz u klasičnu formu umjetnosti. Pobjeda novih bogova nad starima predstavlja pobjedu klasične umjetnosti nad simboličnom.

U simboličnoj umjetnosti (nesvjesna simbolika, simbolika uzvišenosti i svjesna simbolika) ideja je neadekvatno/neprimjereno uobličena. To znači da se sadržaj apsolutnog duha u simboličnoj umjetnosti tek traži, naslućuje u pojedinačnim, osjetilnim formama. Nesloboda u simboličnoj umjetnosti je u neskladu između općosti i posebnosti, što se očituje u prenaplašavanju forme/osjetilnosti. Duh, kada započne potragu, prestaje biti konačan, uzdiže se nad svojom konačnošću i počinje se kretati u svojoj slobodi – slobodi beskonačnog duha.

„Ideja pak uopće nije ništa drugo do pojam, realitet pojma i njihovo jedinstvo. Jer pojam kao takav još nije ideja, premda se pojam i ideja često upotrebljavaju promiscue; već ideja jeste samo u svome realitetu prisutni i sa njim ujedinjeni pojam.“¹⁰

Tri su momenta pojma :

- (1) Ono opće; općost; općenitost roda – može biti puka apstrakcija izdvojena za sebe;
- (2) Ono posebno; posebnost vrste – može biti oguljena egzistencija izdvojena za sebe;
- (3) Individualitet, singularitet, pojedinačnost – naznačuje jedinstvo općenitosti i posebnosti.

Svaki od tih momenata, uzet sam za sebe, predstavlja samo puku jednostranost:

„Zbog toga je pojam ono opće, koje se, s jedne strane, negira samo sobom radi određenosti i posebnosti, a s druge strane, ovu posebnost kao negaciju općega isto tako ponovno ukida.“¹¹

Simbolična umjetnost naglašava moment posebnosti ideje. Moment posebnosti predstavljen je kao stari bogovi.

Svrha umjetnosti nije niti naglašavanje općenitosti ideje, niti naglašavanje posebnosti ideje, već jedinstvo općenitosti i posebnosti u slobodnom individualitetu.

¹⁰ Hegel, G.W.F. , *Estetika I*⁶, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1975., str. 107.

¹¹ *Ibid.*, str. 110.

Klasična umjetnost uprizoruje slobodnu individualnost. Umjetnički ideal je sklad između posebnosti i općenitosti apsolutnog pojma, sklad kao jedinstvo u kojem je posebnost oblik (odgovara prirodi; ljudski oblik), a općenitost sadržaj (odgovara ideji; sadržaj je određeni Bog). Mit u klasičnoj umjetnosti donosi sklad između općenitosti i posebnosti.

U simboličnoj umjetnosti nema jedinstva između općenitosti i posebnosti, već vlada moment posebnosti ideje. Zato je tu posrijedi mit o bogovima koji predstavljaju posebnost ideje (prirodu). To su tzv. stari bogovi.

U klasičnoj umjetnosti dolazi do unižavanja nadmoći starih bogova, čime se neutralizira prenaplašenost onoga posebnog/prirode.

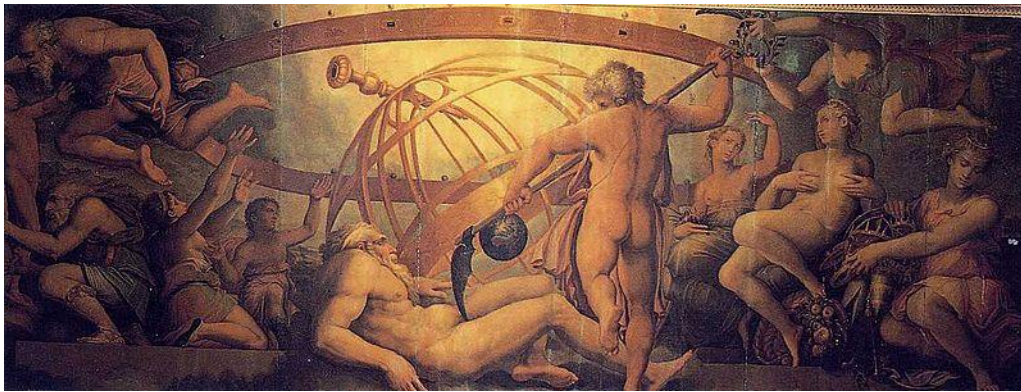
Titani¹² su nastali iz loze Urana i Geje, oni su prvi bogovi nastali parenjem. Uran je izrodio Titane s Majkom Zemljom nakon što je svoje buntovne sinove Kiklope bacio u Tartar – mjesto u Podzemnom svijetu. Majka Zemlja je za osvetu nagovorila Titane da napadnu oca. Najmlađi od njih, Kron, kastrirao je svoga oca kremenim srpom i njegove genitalije bacio u more kraj rta Drepanum. Kapljice krvi iz rane pale su na Majku Zemlju i ona je rodila tri Erinije, Furijske koje osvećuju zločine ocubojica i krivokletstva. Njihova imena su Alekta, Tifizona i Megera. Nimfe jasenovog drveta, nazvane Melie, također su rođene iz ove krvi.

Nakon toga su Titani pustili Kiklope iz Tartara i Kronu prepustili vlast nad zemljom, no Kron je zatim bacio Kiklope nazad u Tartar, oženio svoju sestru Reu i zavladao Elisom. Rea je Kronu rodila Hestiju, Demetra, Heru, Hada i Posejdona, no on ih je sve gutao jer ga je Majka Zemlja prorekla da će ga jedan od njegovih vlastitih sinova zbaciti s prijestolja.

Zbog toga ga je Rea, kada je rodila Zeusa, predala Majci Zemlji, a Kronu dala zamotani kamen da proguta umjesto Zeusa. Rea je podvalila Kronu sredstvo za povraćanje te je on svu svoju djecu povratio. Oni su zatim zamolili Zeusa da ih povede u rat protiv Titana. Rat je trajao deset godina. Majka Zemlja je prorekla pobjedu svom unuku Zeusu ako za saveznike uzme one koje je Kron zatočio u Tartaru.¹³

¹² „Ime Titan značilo je „kralj“.“ (prema: Otto, W F. , *Bogovi Grčke*, AGM, Zagreb, 2004., str.45.)

¹³ Graves, R., *Grčki mitovi*, LDK promet, Zagreb, 2003., str. 26.-28.

Slika 1. Giorgio Vasari: *Kastriranje Urana*¹⁴

Hegel stare bogove poput Kaosa, Tartarusa, Erebusa, Urana, Geje, Titanskog Erosa, Kronosa naziva prirodnim bogovima, tj. općenitim silama prirode. Stari bogovi su puke apstrakcije prirodne sile.

Za Hegela su stari bogovi – prirodne sile – nedorečeni i nejasni. Grk u njima naslućuje ono općenito/duhovno, ali mu je ono još uvijek nejasno. Zato u etičkom pogledu Grku nije jasno što stari bog traži od njega, ne zna što mu je činiti, kako ispravno djelovati.

Titani su nakazni jer nema sklada između posebnosti vrste i općenitosti roda.

Prema Ottu, stari bogovi pripadaju zemlji, imaju udjela u životu i u smrti, i koliko god bili ustrojeni u svojoj posebnosti, svi stari bogovi se mogu označiti kao bogovi zemlje i mrtvih. I upravo to ih najoštrije razlikuje od svijeta novih bogova, budući da novi bogovi nemaju nikakve veze sa smrću, ne pripadaju ni Zemlji ni uopće elementu. Staro je vjerovanje vezano za zemlju i element; zemlja, rađanje, krv i smrt su one stvarnosti koje njima vladaju.

Stari bogovi su dobrohotni i puni blagoslova za onoga tko im ostane vjeran, a strašni za svakoga tko ih ne poštuje; oni uključuju život zajednice i pojedinca u nepromjenjivi poredak. Mnogo je starih bogova, ali svi pripadaju istoj oblasti i nisu tek međusobno srodni, nego se sabiru u jedno jedino veliko bivstvo.¹⁵

Otto također navodi kako je većina božanstava zemaljske sfere žensko, i ta prevaga ženskog je ujedno i jedno od najvažnijih određenja karaktera starog carstva bogova, dok u olimpskom božanstvu trijumfira muško uvjerenje. U središtu starog svijeta bogova stoji sama Zemlja kao

¹⁴ http://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:The_Mutilation_of_Uranus_by_Saturn.jpg

¹⁵ Otto, W. F., *Bogovi Grčke*, AGM, Zagreb, 2004., str. 24.

praboginja, čiji su zakoni nepovredivi. Sav bitak i zbivanje se mora uklopiti u čvrsti poredak, a kad je taj poredak narušen, budi se srdžba Erinija (o kojima će se u daljnjem tekstu govoriti malo detaljnije).¹⁶

„S vjerovanjem u prirodnu zakonitost i njihovu strogost nedvojbeno je povezan i strah od onoga što su stari nazivali “zavišću“ božanstva.“¹⁷

„Uvijek se iznova otkriva u neiskorjenjivom strahu da bi prekomjerni stupanj sreće mogao izazvati nesklonost viših sila.“¹⁸

Hegel navodi kako iz nekih starih bogova nastaju određenije sile kao Helios ili Okeanos koje postaju prirodna osnova za kasnije duhovno individualizirane bogove.

„Ovdje se, dakle, opet javlja jedna teogonija i kosmogonija koje je mašta izumjela, a umjetnost uobličila, a čiji prvi bogovi ostaju za neposredno saznanje s jedne strane još sasvim neodređeni ili se protežu u bezmjernost, a s druge strane imaju na sebi još mnogo simboličnog.“¹⁹

¹⁶ *Ibid.* str. 30.

¹⁷ *Ibid.* str. 31.

¹⁸ *Ibid.* str. 31.

¹⁹ Hegel, G.W.F., *Estetika II*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1986., str. 163.

3. Borba starih i novih bogova

Otto navodi kako u *Eumenidama* dolazi doslovno do sukoba između starih i novih bogova i njihovih prava. Erinije zastupaju stare sile te postoji samo jedan jedini sporni slučaj u kojem se oni međusobno sukobljavaju, Eshilova tragedija. Orest je prolio krv svoje vlastite majke kako bi osvetio svojeg oca, kralja Agamemnona, kojega je Orestova majka besramno prevarila i ubila. Erinije piju od krvi ubijene i Oresta love kao divlju zvijer, progoneći ga do smrti. Gdjegod on bio, one su kod njega i gledaju ga strašnim očima, žele mu isisati krv iz živih udova i zatim ga kao iscrpljenu sjenu spustiti u noć užasa. No, iza Oresta je stajao netko puno veći, bog Apolon, koji je od njega zahtijevao čin osvete. Na sudu pod Ateninim presjedanjem gdje Oresta treba proglasiti krivim ili nevinim, tužiteljice su bile Erinije, a branitelj Apolon. Dva se svijeta bore jedan protiv drugog i u toj borbi se jasno pokazuje ono unutrašnje njihova bića. Erinije poznaju samo činjenice, one moraju očuvati pravdu. One smatraju kako za činom slijedi njegova od vječnosti određena posljedica, dok Apolon ima sposobnost duhovnog razlučivanja, on smatra kako o karakteru čina odlučuje dostojanstvo ubijenog Agamemnona i uvreda koja mu je nanesena. Atena određuje suce koji će ubuduće presuđivati u procesima koji se vode zbog ubojstava, i svoj glas daje Orestu. Tako se Orest izvukao, a Atena boginjama osvete obećava visoke časti pa one, umjesto prokletstva, zemlji i ljudima izriču blagoslov.²⁰

Za borbu starih i novih bogova odredbeno je: (1) *proroštva*, (2) *razlika starih bogova od novih* i (3) *poraz starih bogova*.

U proroštvima ne obožavaju se više prirodne pojave kao takve, već bogovi kao bića koja znaju za same sebe i koja imaju volju obznaniti ljudima svoju mudrost preko prirodnih pojava. Postoje tri strane proroštava. Prvi su obični znaci preko kojih su se bogovi najviše pokazivali. Hegel navodi za primjer hujanje i šuštanje svetog hrasta u Dodoni, žuborenje izvora, zvučanje brončanog suda uslijed puhanja vjetra, odnosno neposredne prirodne zvukove. Nadalje nabraja i čovjeka kao izraz proroštva, kao što je Pitija u Delfima, opijena parom, izgovarala proročanske riječi.

Iako se u proroštvima pretpostavlja da je bog sveznajući, forma u kojoj on obznanjuje svoju volju ostaje nešto sasvim neodređeno prirodno - neki prirodni glas ili zvučanje riječi bez veze. U toj nejasnosti oblika i duhovni sadržaj tamni te zbog toga treba biti protumačen i objašnjen.

²⁰ Usp. Otto, W. F., *Bogovi Grčke*, AGM, Zagreb, 2004., str. 27.-29.

Treća strana ukazuje kako objašnjenje ostaje i dalje nejasno i dvosmisleno.

„Jer bog u svome znanju i htijenju jeste konkretna opčnost; isti takav mora biti i njegov savjet ili njegova zapovjest koju proroštvo otkriva. Ali ona opštost nije jednostrana i apstraktna, već kao konkretna sadrži i jednu drugu stranu.“²¹

Čovjek naspram znajućeg boga jest biće koje ne zna, te stoga i samo proricanje prima neznački. Čovjeku nije jasna njegova konkretna općenitost te iz dvosmislenih riječi boga, kada se odluči djelovati prema njima, on može odabrati samo jednu stranu, jer svaka radnja uvijek mora biti određena, odlučna samo u jednom pravcu, isključujući drugi. Kada čovjek napravi tu radnju, tek tada uviđa da postoji i druga strana, koja se implicate nalazila u proročanstvu, i tada zapada u sukob.

Hegel smatra kako proroštva u klasičnoj umjetnosti čine jednu stranu sadržaja i postaju važna poglavito u dramskoj poeziji, jer forma u proroštvima jest sasvim neodređena vanjska stvar, ili apstraktna unutrašnjost riječi, a s druge strane sadržaj svojom nedvosmislenošću obuhvaća u sebi mogućnost razdora. Proroštva u klasičnoj umjetnosti dobivaju svoje mjesto jer u njoj „ljudska individualnost još nije dospjela do onoga vrha unutrašnjosti na kome subjekt donosi odluke za svoje djelovanje isključivo iz sama sebe. Što mi nazivamo savješću u našem smislu riječi, to ovdje još nije poznato.“²²

U razlici starih bogova od novih, Hegel pobliže razlikuje same titanske sile. Telurske, siderične sile, su prema Hegelu bez duhovnog i etičkog sadržaja. Isprva Uran upravlja njima, zajedno sa Brontesom, Steropesom, Briareusom, Gigesom, itd., a zatim su pod vlašću Kronosa, glavnog titana koji predstavlja vrijeme. Kronos proždire svoju djecu kao što vrijeme uništava svoje plodove koje je proizvelo. Simbolični smisao ovoga mita je u tome što prirodni život i stvarna radnja su samo prolazni i s vremenom iščezavaju. Tek u zakonu, moralu, državi, postoji nešto nepromjenjivo.

Osnovne sile koje vladaju nad elementima također pripadaju titanskim silama, a to su koribanti, telhini, demoni, pigmeji.

Hegel navodi *Prometeja* kao istaknutu prijelaznu pojavu. On se sa svojim bratom Epimetejem javlja prvo kao prijatelj novih bogova, zatim istupa kao dobrotvor naroda time što ljudima donosi vatru za zadovoljenje njihovih potreba, za usavršavanje tehničkih vještina koje nisu

²¹ Hegel, G.W.F., *Estetika II*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1986., str. 161.

²² *Ibid.*, str. 162.

više ništa prirodno, stoga izgleda kao da nisu u nikakvoj vezi sa titanima. Bogovi su miješajući zemlju, vatru i ono što se jedini sa vatrom i zemljom, napravili ljude u unutrašnjosti zemlje. Kada su ih trebali iznjeti na svjetlost, naredili su Prometeju i Epimeteju da pojedincima podijele snage po zaslugi. Epimetej iz neznanja podijeli sve sposobnosti životinjama, stoga Prometej ukrade vatru i mudrost i podari je čovjeku. Čovjek je time imao mudrost potrebnu za život, ali nije imao politiku, koja se nalazila kod Zeusa. Prometej, unatoč Zeusovim stražarima, uspijeva ukrasti kovačku vještinu od Hefesta i vještinu tkanja od Atene, te ih poklanja ljudima, no kasnije zbog toga biva kažnjen. Zeus je kasnije ipak bio primoran dati ljudima, preko Hermesa, stid i pravo.

Hegel napominje kako je istaknuta razlika između neposrednih životnih ciljeva koji se odnose na fizičku udobnost, na staranje za zadovoljavanje najprećih potreba, i državnog uređenja koje postavlja sebi cilj da gaji duhovni život: običaje, zakone, pravo svojine, slobodu i državu. Prometej stoga i pripada rodu titana jer nije bio u položaju da ljudima dodijeli išta duhovnije i moralnije od toga.

Treća grupa starih bogova se već dodiruje s onim što je u samome sebi idealno, opće i duhovno, no silama koje se ovdje ubrajaju i dalje nedostaje duhovna individualnost i njoj odgovarajući oblik i pojava. Stoga one održavaju vezu sa onim što je u prirodi nužno i bitno. Neki od primjera su predstave o Nemezi, Diki, Erinejama, Eumenidama i Mjerama. Hegel kaže kako se već tu probijaju propisi o pravima i pravičnosti, ali nužno pravo ostaje kod najopćenitije apstrakcije ili se odnosi na nejasno pravo prirodnog u granicama duhovnih odnosa.

Starim bogovima se dodjeljuje pravo na obiteljske odnose ukoliko se oni zasnivaju na prirodnosti, i time stoje u suprotnosti sa javnim pravom i zakonom zajednice. Hegel ovdje daje primjere Eshilovih *Eumenida* i *Antigone*.²³

U razlici starih bogova s obzirom na njihovu moć i trajanje, Hegel navodi tri strane.

Bogovi postaju jedan za drugim. Iz kaosa proizlaze Gea, Uran, itd., zatim Kronos i njegovo pokoljenje, i na kraju se javlja Zeus sa svojim.

„Ovo sledovanje pak pokazuje se s jedne strane kao uzdizanje od apstraktnijih i bezobličnijih prirodnih sila ka konkretnijim i već određenije uobličanim, a s druge strane kao početak isticanja duhovnog nad prirodnim.“²⁴

²³ *Ibid.*, str. 166.-167.

Ovo uzastopno sljedovanje, budući da se treba pokazati kao postupno napredovanje ka bogovima koji su više zauzeti sobom i koji su sadržajni, javlja se u samom starom pokoljenju bogova u formi unižavanja onoga što je ranije i apstraktnije. Prvim najstarijim silama vladavina se otima (kao što je Kronos svrgnuo Urana sa prijestolja).

Ono što je bilo bit prvog stupnja klasične umjetnosti, odnosno procesa obrazovanja klasične forme umjetnosti – negativni odnos preobličavanja – postaje i pravo središte istoga. Personifikacija je ona opća forma u kojoj se predstavljaju bogovi, a postepeno kretanje se probija ka ljudskoj duhovnoj individualnosti (iako se najprije javlja u neodređenom i nakaradnom obliku), to mašta predstavlja sebi ovaj negativni odnos mladih bogova prema starijim kao borbu i rat.

„Ali razvoj po svojoj suštini jeste razvoj od prirode ka duhu kao pravoj sadržini i suštinskoj formi klasične umjetnosti. Ovaj razvoj i borbe pomoću kojih vidimo da se on ostvaruje ne pripadaju više isključivo krugu starih bogova, već spadaju u rat kojim novi bogovi postavljaju temelj svojoj trajnoj vladavini nad starim bogovima.“²⁵

U porazu starih bogova, Hegel navodi kako ova borba između starih i novih bogova upravo najviše ukazuje na razliku između istih. Ta razlika predstavlja mit koji čini prekretnicu i izražava stvaranje novih bogova.

Borba starih sa novim bogovima okončava pobjedom novih bogova – bogova s Olimpa. Titani bivaju progonjeni i podvrgnuti mnogim kaznama. Prometej biva prikovan za Skitsku stijenu gdje mu orao kljuca jetru koja stalno iznova izrasta; Tantalusa muči u podzemnom svijetu beskrajna, neutaživa žed; Sizif mora uzalud stalno valjati uzbrdo kamen koji se uvijek ponovo otkotrljava nizbrdo. Hegel smatra kako su kazne u sebi nešto bezmjerno, opaka beskonačnost, čežnja trebanja ili nezasitljivost subjektivnog prirodnog prohtjeva koji u svome stalnom ponavljanju ne dopijeva ni do kakvog konačnog mira i zadovoljenja, upravo kao i titanske prirodne sile.

²⁴ *Ibid.*, str.168.

²⁵ *Ibid.*, str. 169.

Slika 2. Cornelis van Haarlem: *Pad Titana*, 1588.²⁶

U pogledu klasične umjetnosti i svijetu starih bogova ističu se elementi prirode koji zatamnjuju duhovnost. Zato je u duhovnom pogledu tu još uvijek sve nejasno, mutno. Tomu nasuprot, u svijetu novih bogova ističu se elementi duhovnosti kao slobodne individualnosti:

„Samo ono duhovno teži na svetlost dana; ono što se ne ispoljava i što ne dolazi do jasnoga smisla u samome sebi jeste nešto neduhovno, što ponovo tone u noć i tamu.“²⁷

Ono duhovno samo određuje svoju vanjsku formu, oslobađa se simboličnih sporednosti poput samovolje mašte i rasplinjavanja oblika.

²⁶ http://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Cornelis_Cornelisz._van_Haarlem_002.jpg

²⁷ Hegel, G.W.F., *Estetika II*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1986., str. 170.

4. Održavanje starih bogova u umjetničkom prikazivanju

Iako je kraj borbe označen pobjedom novih bogova, u klasičnoj umjetnosti se i dalje ono staro održava i uvažava, dijelom u prvobitnoj formi, a dijelom u izmijenjenom obliku.

Grci ne negiraju u potpunosti stare bogove, oni su tu još uvijek prisutni, što znači da je moć sile prirode prisutna tako da uzdiže značenje onog što je duhovno i to zbog toga da nastupi sloboda individualnosti.

Otto smatra kako stari svijet bogova nije kasnije zaboravljen, niti je ikad posve izgubio svoju moć i svetost. Novi svijet bogova ga je potisnuo s prvog mjesta i ostavio u pozadini. „Grčko vjerovanje nije, poput izraelskog ili perzijskog, doživjelo nikakvu dogmatsku revoluciju, putem koje bi starije bogoslužje postalo praznovjerjem ili svetogrđem u odnosu na samovladu novih gospodara.“²⁸

Misterije su najpreča forma u kojoj kod Grka nalazimo održavanje staroga. Sadržaj misterija nije bilo ono istinito, već ono niže i neznatnije. U njima su se očuvale samo stare tradicije, osnova onoga što je kasnije prava umjetnost preobrazila. Simbolično značenje misterija ostaje nejasno i sadrži nešto drugo nego što neposredno pokazuje ono vanjsko na kome se značenje treba prikazati. Hegel ovdje navodi primjer misterija Demetre i Bakha koje su bile i duhovno tumačene i time dobivale neki dublji smisao, ali forma tog sadržaja ostala je u odnosu prema njoj vanjska, tako da se sadržaj nije mogao jasno pokazati.

Očuvanje starih bogova se odražava i u samom umjetničkom prikazivanju. Na primjer, Prometej je ljudima donio vatru i naučio ih je jedenju mesa, što su bitni trenuci ljudskog života, nužni uvjet za zadovoljenje potreba, zato je Prometej stekao trajno poštovanje.

U samim novim bogovima ostaje prirodna osnova i identična je duhovnoj individualnosti klasičnog ideala.

Grčke bogove ne treba shvatiti prema njihovom ljudskom obliku i formi kao obične alegorije²⁹. Na grčka shvaćanja se ne smije primijeniti razdvajanje prirodnog elementa kao sadržaja od ljudski uobličene personifikacije kao forme, kao ni njihovo vanjsko spajanje kao

²⁸ Otto, W. F., *Bogovi Grčke*, AGM, Zagreb, 2004., str. 24.

²⁹ *Alegorija* (grč. allegoria – slikovito prikazivanje) – u najširem smislu svako prikazivanje jednog predmeta pomoću drugog koji ima neku sličnost s njim. (prema: Filipović, V., *Filozofijski rječnik*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Hrvatska, 1989., str.20.)

prosto vladanje boga nad stvarima u prirodi. Hegel navodi primjer Heliosa kojeg se često naziva bogom sunca, no Helios jeste sunce kao bog.

Grci su prirodno shvaćali kao božansko, a ne prirodno kao takvo. Kao supstancijalnost bogova se zato ne navodi ono što je prirodno kao takvo, već ono što je duhovno, opće, logos, razum, ono što je zakonito.

U novim bogovima ostaje neki odjel prirodnih sila čija djelatnost pripada duhovnoj individualnosti samih bogova.

Hegel navodi primjer Posjedona, u kojemu se nalazi snaga mora koja okružuje zemlju, ali njegova vlast i djelatnosti dosežu mnogo dalje; on je izgradio Ilium i bio je zaštitnik Atine; uvažava se kao osnivač gradova, ukoliko je more element brodarstva, trgovine i veze među ljudima.

Hegel smatra kako se životinje, koje su ranije promatrane u njihovom unižavanju, također i održavaju. Budući da su se klasični bogovi oslobodili simboličnog načina prikazivanja, pa za svoj sadržaj dobivaju duh koji je samome sebi razumljiv, i simboličko značenje životinja se mora gubiti u istom stupnju u kojem se životinjskom obliku oduzima pravo da se ljudskim oblikom povezuje na nepriličan način. Zbog toga se on javlja samo kao značajan atribut i stavlja se pored ljudskog oblika bogova.

„Otuda iako se na idealima duhovnih bogova simbolično još održalo, ipak ono prema svome prvobitnom značenju postaje beznačajno, te prirodno značenje kao takvo, koje je ranije sačinjavalo bitnu sadržinu, zadržava se još jedino kao ostatak i kao naročita spoljašnja stvar, koja sad usled svoje slučajnosti izgleda katkada čudna, pošto joj ranije značenje nije više svojstveno.“³⁰

„Čudo se zbiva pred našim očima: prirodno je postalo jedno s duhovnim i vječnim, ne gubeći u tom sjedinjenju ništa od svoje punine, topline i neposrednosti. Nije li duh, kojemu je najvjernije poštivanje prirodnog postalo zorom vječnog i beskonačnog, i religiju Grka učinio onim što ona jest?“³¹

³⁰ Hegel, G.W.F., *Estetika II*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1986., str. 177.

³¹ Otto, W. F., *Bogovi Grčke*, AGM, Zagreb, 2004., str. 25.

5. Zaključak

Upravo u estetičkom shvaćanju borbe starih i novih bogova vidi se Hegelova izuzetnost, jer on vidi ono nevidljivo, zadire u prostore za koje drugi nisu ni zamijetili da postoje. Za Hegela ta borba označava dolaženje duha samome sebi kroz umjetnost. On vidi u porazu starih bogova kraj simboličke umjetnosti, odnosno, u pobjedi novih bogova vidi pobjedu klasične umjetnosti.

Kod starih bogova, odnosno u simboličnoj umjetnosti je najizraženija posebnost; naglasak je na formi. Unižavanjem te posebnosti, uzdiže se ono opće, određeni bogovi, određeno opće. Unižavaju se sva prirodna obilježja, prije svega ono životinjsko. Hegel to uprizorenje općosti nalazi u Grčkoj. Duh u simboličnoj umjetnosti tek „njuši“ što ima postati i kako se izdiže iz svoje konačnosti u beskonačnost. U tom izdizanju ostvaruje svoju slobodu (to je beskonačna sloboda subjektiviteta u kojoj je duh izražen kao umjetnost).

Za Hegela borba starih i novih bogova nije poimanje mita kao puke priče, već mit u estetici postaje forma proizvođenja stvarnog svijeta. Mit je za Hegela proizvod općenitosti na razini etičkih djelovanja. Mit je potreban da novi bogovi dođu na vlast, pomoću mita razjašnjavaju se sva etička djelovanja kao općevažeća za svakog člana zajednice.

6. Literatura

Knjige:

- (1) Barbarić, D., *Filozofija njemačkog idealizma*, Školska knjiga, Zagreb, 1998.
- (2) Filipović, V., *Filozofijski rječnik*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Hrvatska, 1989.
- (3) Filipović, V., *Klasični njemački idealizam*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1979.
- (4) Graves, R., *Grčki mitovi*, LDK promet, Zagreb, 2003.
- (5) Hegel, G.W.F., *Estetika I*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1975.
- (6) Hegel, G.W.F., *Estetika II*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1986.
- (7) Otto, W.F., *Bogovi Grčke*, AGM, Zagreb, 2004.

Internet izvori:

- (1)[http://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Cornelis Cornelisz. van Haarlem 002.jpg](http://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Cornelis_Cornelisz._van_Haarlem_002.jpg)
- (2)[http://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:The Mutilation of Uranus by Saturn.jpg](http://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:The_Mutilation_of_Uranus_by_Saturn.jpg)